

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun

Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin IV və VI hissələri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32.2, 84.1 və 170-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair

6 may 2024-cü il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin IV və VI hissələri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32.2, 84.1 və 170-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim H.Əfəndiyevanın məruzəsini, maraqlı subyektlər Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının mülahizələrini, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının və Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin mütəxəssis mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor Ş.Səmədovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu (bundan sonra – Prokurorluq) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 32.2, 84.1 və 170-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 17-ci maddəsinin IV hissəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 84.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunur.

Həmin Məcəllənin 170.1-ci maddəsi ilə on səkkiz yaşına çatmış şəxs tərəfindən yetkinlik yaşına çatmayanı aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu vasitəsilə cinayətkar fəaliyyətə cəlb etməyə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir.

Cinayət Məcəlləsinin 20-ci maddəsinə görə, cinayət törədənədək on altı yaşı tamam olmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. On dörd yaşı tamam olmuş şəxs yalnız qəsdən adam öldürməyə, qəsdən sağlamlığa az ağır və ya ağır zərər vurmağa, adam oğurlamağa, zorlamağa, seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərinə, oğurluğa, soyğunçuluğa, quldurluğa, hədə-qorxu ilə tələb etməyə, talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirməyə, ağırlaşdırıcı hallarda əmlakı qəsdən məhv etməyə və ya zədələməyə, terrorçuluğa, adamları girov götürməyə, ağırlaşdırıcı hallarda xuliqanlığa, odlu silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talamağa və ya hədə-qorxu ilə tələb etməyə, narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri talamağa və ya hədə-qorxu ilə tələb etməyə, nəqliyyat vasitələrini və ya yolları yararsız vəziyyətə salmağa görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir.

Sorğuverənin qənaətinə görə, təcrübədə cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan yetkinlik yaşına çatmayanı aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu vasitəsi ilə cinayətkar fəaliyyətə cəlb etməyə görə Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranıb-yaranmaması mübahisəlidir.

Belə ki, bir yanaşmaya görə, yetkinlik yaşına çatmayanı aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu vasitəsi ilə cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə yetkinlik yaşına çatmayanın cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatıb-çatmamasından asılı olmayaraq, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaradır. Çünki, maddənin

dispozisiyasında “yetkinlik yaşına çatmayan” anlayışından istifadə edilmişdir və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 7.0.33-1-ci və “Yetkinlik yaşına çatmayanların baxımsızlığının və hüquq pozuntularının profilaktikası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.1-ci maddələrinə əsasən yetkinlik yaşına çatmayanlar - on səkkiz yaşınadək olan şəxslərdir. Ona görə də 13 və ya 15 yaşlı şəxsi, məsələn aldatma yolu ilə cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə hər bir halda Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaratmalıdır.

Digər yanaşma isə ondan ibarətdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsinin dispozisiyasında əks olunan “yetkinlik yaşına çatmayan” özü cinayət törətmiş şəxsdir. Buna görə də, cinayət törətmiş “yetkinlik yaşına çatmayan” şəxsin müəyyən edilməsi üçün Cinayət Məcəlləsinin 84.1-ci maddəsinə istinad etmək lazımdır ki, həmin maddəyə əsasən də cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunur. Həmin mövqeyə görə, cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan yetkinlik yaşına çatmayı aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu vasitəsi ilə cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yarada bilməz. Bu halda şəxs Cinayət Məcəlləsinin 32.2-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməyən şəxslərdən istifadə etməklə cinayəti törətdiyinə görə cinayətin icraçısıdır və yalnız törədilmiş cinayətin icraçısı olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalıdır.

Bu yanaşmanın tərəfdarları hesab edirlər ki, cinayətin subyektı olmayan şəxsin cinayətkar fəaliyyətə cəlb edilməsi halında cinayət məsuliyyəti ona görə istisna olunur ki, cinayətkar fəaliyyətə cəlb olunan şəxs belə bir fəaliyyətə cəlb olunduğunu özü dərk etmir.

Göstərilənlərə əsasən, Prokurorluq yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin qanuni mənafehlərinin qorunması, onların mühafizəsinə yönəlmiş qanunvericilik normalarının hüquq tətbiqedənlər tərəfindən vahid qaydada tətbiqinin təmin edilməsi məqsədilə müvafiq maddələrin şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 17-ci maddəsi ilə cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailənin dövlətin xüsusi himayəsində olduğu bəyan edilmişdir. Uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyatına təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır. Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir.

“Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyanın 3-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı dövlətlər uşağın valideynlərinin, qəyyumlarının və ya qanuna görə onun üçün məsuliyyət daşıyan digər şəxslərin hüquq və vəzifələrini nəzərə alaraq, uşağı onun rifahı üçün zəruri olan müdafiə və qayğı ilə təmin etməyi öhdələrinə götürür və bu məqsədlə bütün qanunvericilik tədbirlərini və inzibati tədbirləri görürlər.

Konstitusiya və beynəlxalq-hüquqi aktlar ilə dövlətin üzərinə uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə nəzarət etmək kimi pozitiv öhdəliyin qoyulması uşaqılıq dövrünün şəxsiyyətin formalaşmasının mühüm mərhələsi olmasından, məhz bu ərəfədə insanın mənəviyyatının, dünya görüşünün inkişaf etməsi, psixi və fiziki sağlamlığının bünövrəsinin qoyulmasından irəli gəlir. Bu pozitiv öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üçün uşaqların üstün mənafeələrinin müdafiəsinə yönələn səmərəli hüquq siyasətinin həyata keçirilməsi tələb olunur.

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinə uyğun olaraq uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsi, uşaqların yüksək mənəviyyatlı, hərtərəfli şəxsiyyət kimi formalaşmasına şərait yaradılması Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Uşaqlar barəsində dövlət siyasəti hər bir uşağın zəruri maddi və məişət şəraitində böyüyüb tərbiyə olunmasının, mütərəqqi tələblər əsasında təhsil almasının, layiqli vətəndaş kimi formalaşmasının təmin edilməsinə yönəldilir.

Həmin Qanunun 28-ci maddəsinə görə, dövlət sosial, hüquqi, iqtisadi, tibbi və tərbiyəvi vasitələrlə uşaqları istismarın bütün növlərindən, ağır, zərərli və təhlükəli əməkdən və təsirlərdən mühafizə edir.

Dövlət tərəfindən uşaqların hüquqlarının və üstün mənafeələrinin səmərəli təmin edilməsi məqsədi ilə onların inkişafına təsir edə biləcək neqativ təsirlərdən müdafiəsinə dair müvafiq tənzimləmə və mexanizmlərin qanunvericilik qaydasında müəyyən edilməsi mütləqdir.

Bu baxımdan qüvvədə olan qanunvericilikdə həm cinayət törətməkdə təqsirli olan yetkinlik yaşına çatmayanların məsuliyyətə cəlb olunması və cəzalandırılmasının xüsusiyyətləri, həm də yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkar qəsdlərdən mühafizəsi məsələləri tənzimlənmişdir.

Cinayət Məcəlləsinin “Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər” adlanan VIII bölməsində yerləşən “Yetkinlik yaşına çatmayanlar və ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlər” adlanan 22-ci fəslə ilə xüsusi olaraq yetkinlik yaşına çatmayanların əlverişli şəraitdə böyüyüb-inkişaf etməsi əleyhinə olan cinayət əməlləri müəyyən edilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV hissəsindən irəli gələrək “uşaqların onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyatına

təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb edilməsi” Cinayət Məcəlləsinin 22-ci fəslində müvafiq olaraq ayrıca cinayət əməlləri kimi nəzərdə tutulmaqla yanaşı, bir sıra digər cinayət tərkiblərində tövsifedici əlamət (məsələn, Məcəllənin 114.2, 283-1.2-ci və s. maddələri) formasında təsbit edilmiş, habelə müvafiq hallarda cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınması müəyyən edilmişdir.

Uşaqların cinayət-hüquqi müdafiəsinin təmin edilməsi məqsədilə Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində yetkinlik yaşına çatmayan cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə cinayət əməli kimi təsbit edilmişdir. Bu norma yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığının qarşısının alınmasına yönəlməklə, ikili prevensiyaya malikdir.

Cinayətin obyektı yetkinlik yaşına çatmayanların normal inkişafı və tərbiyəsi, şəxsiyyətinin formalaşmasının fiziki, mənəvi, əxlaqi, sosial və intellektual tərəfi ilə bağlı yaranan ictimai münasibətlərdir.

Həmin cinayətin ictimai təhlükəliliyi ondan ibarətdir ki, yetkinlik yaşına qədər şəxsiyyətin formalaşması yekunlaşmamış hesab edilir. Uşaq psixikası yetişkənsizliyi və xarici təsirə davamsızlığı ilə səciyyələndiyindən, yetkinlik yaşına çatmayanın cinayət fəaliyyətinə cəlb edilməsi nəinki onu hüquqazidd davranışa təhrik edir, onun normal sosiallaşması və mənəvi-psixi inkişafına da neqativ təsir göstərir.

Cinayətin obyektiv cəhətini yetkinlik yaşına çatmayanın cinayətkar fəaliyyətə cəlb edilməsi təşkil edir ki, bu da şəxsdə cinayətkar fəaliyyətlə məşğul olmaq arzu və qətiyyətinin yaradılmasına yönələn fiziki və psixi təsirlərlə (aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu) müşayiət olunan hərəkətlərdə təzahür edir.

Cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmənin üsulu kimi aldatma yetkinlik yaşına çatmayan üçün əhəmiyyət kəsb edən hallar haqqında yalan məlumatların verilməsi, təhrik edilən əməlin cinayət olmaması barədə yanlış təsəvvürün yaradılması və bu kimi digər hərəkətləri ehtiva edir. Vəd vermə - yetkinlik yaşına çatmayanı sövq edildiyi əməli törədəcəyi təqdirdə onun mənafeyinə uyğun şəkildə davranılacağına inandırmaqdır. Hədə qorxu - əksinə yetkinlik yaşına çatmayanı onun mənafeyinə zidd davranışın həyata keçiriləcəyinə inandırmaqda ifadə olunur.

Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətdən zərərçəkmiş şəxs kimi yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər çıxış edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 12.2, 87.2 və 106.1-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 15 aprel tarixli Qərarında ifadə etdiyi hüquqi mövqeyinə əsasən, Konstitusiya və beynəlxalq-hüquqi sənədlərin müvafiq müddəaları dövlətin yalnız şəxsə zərər və mənəvi

sarsıntı vuran cinayət əməllərinin qarşısını almaq vəzifəsini deyil, habelə cinayət əməli nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin qanunla nəzərdə tutulmuş üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və qanuni mənafelərini müdafiə etmək imkanını təmin etmək vəzifəsini nəzərdə tutur.

Bu baxımdan, “zərər çəkmiş şəxs” anlayışının cinayət-hüquqi və cinayət-prosessual mənaları fərqləndirilməlidir. Cinayət hüququnda zərərçəkmiş şəxs dedikdə, cinayət qanunu ilə qorunan ictimai münasibətlərin subyekt qismində çıxış edən və fiziki, əmlak, mənəvi və digər ziyan vurulmuş şəxs başa düşülür.

Cinayət-prosessual hüququnda isə zərərçəkmiş şəxs dedikdə, cinayət əməli nəticəsində ziyan vurulduğu ehtimal olunan proses iştirakçısı nəzərdə tutulur. Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 87.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməl nəticəsində fiziki şəxsə birbaşa mənəvi, fiziki və ya maddi ziyan vurulmasına kifayət qədər əsaslar olduqda o, zərər çəkmiş şəxs qismində tanınır.

Göründüyü kimi, cinayət-hüquqi mənada cinayətdən zərər çəkmiş şəxs anlayışı cinayət-prosessual hüquqi mənada zərər çəkmiş şəxs anlayışından geniş olmaqla, həm cinayət-prosessual mənada zərər çəkmiş qismində tanınmış şəxsi, həm də zərər çəkmiş şəxs qismində tanınana qədər bu və ya digər səbəbdən ölmüş şəxsi özündə ehtiva edir.

Cinayət əməli nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin Konstitusiyaya və beynəlxalq-hüquqi sənədlərdən irəli gələn hüquq və vəzifələri Cinayət-Prosessual Məcəlləsində öz əksini tapmışdır.

Həmin Məcəllənin 12.2-ci maddəsinə əsasən, cinayətin əlamətləri olan əməldən zərər çəkmiş şəxsin bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət təqibinin başlanılmasını tələb etməyə, onun həyata keçirilməsində zərər çəkmiş şəxs və ya xüsusi ittihamçı qismində iştirak etməyə, habelə vurulmuş mənəvi, fiziki və maddi ziyana görə kompensasiya almağa hüququ vardır.

Cinayət prosesi gedişində hər kəsin özünün Konstitusiyaya ilə təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarını qanunla qadağan edilməyən bütün üsul və vasitələrlə müdafiə etməyə hüququ vardır (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 12.3-cü maddəsi).

Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsinin məhz hansı yaşda olan uşaqları ehtiva etməsi ilə bağlı sorğuda qaldırılan məsələyə gəlincə, ilk növbədə, nəzərə alınmalıdır ki, cinayət qanunvericiliyində bu ifadə üç fərqli anlamda işlənilmişdir: cinayətin subyekt qismində, cinayətdən zərər çəkmiş şəxs mənasında və cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxs kimi.

Cinayət Məcəlləsinin 84.1-ci maddəsinə görə, cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunur. Həmin maddənin adından (Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət məsuliyyəti) görünür ki, bu maddə məhz cinayət əməlinin subyekt qismində çıxış edə bilən yetkinlik yaşına çatmayanları, yəni on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxsləri nəzərdə tutur. Belə ki, on dörd yaşı tamam olmamış şəxs, ümumiyyətlə cinayətin subyekt ola bilmədiyindən və müvafiq olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilmədiyindən (Cinayət Məcəlləsinin 20-ci maddəsi), qanunverici 84.1-ci maddənin kontekstində (cinayətin subyekt) “yetkinlik yaşına çatmayanlar” ifadəsindən istifadə edərkən on dörd yaşına çatmış, lakin on səkkiz yaşı tamam olmamış şəxsləri nəzərdə tutmuşdur.

Lakin Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş əməlin obyekt, ictimai təhlükəliliyi və törədilmə üsulları, bu əməl nəticəsində nəinki cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatan şəxslərə, həmçinin 14 yaşına çatmayan şəxslərə də birbaşa mənəvi, fiziki və ya maddi ziyanın vurulmasını mümkün edir. Hətta, 14 yaşına çatmayan uşaqların psixi, emosional və intellektual inkişaf baxımından 14 yaşına çatmış uşaqlar ilə müqayisədə daha həssas olması və daha zəif iradəyə malik olması həmin əməlin onlara qarşı törədilməsini daha yüksək ictimai təhlükəli edir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş əməl yetkinlik yaşına çatmayanın cinayət fəaliyyətində iştirak etməyə cəlb edildiyi anda başa çatır. Bu zaman yetkinlik yaşına çatmayanı cinayətkar fəaliyyətə cəlb etməni bitmiş əməl hesab etmək üçün, törədilməsinə sövq edilən cinayətin baş tutması tələb olunmur. Belə ki, yetkinlik yaşına çatmayanda cinayətkar fəaliyyət göstərməklə bağlı istək və qətiyyətin formalaşdırılmasına yönəlik hərəkətlər (170-ci maddədə nəzərdə tutulmuş üsullarla) özü-özlüyündə onun normal psixi və mənəvi inkişafına zərər vurur.

Oxşar yanaşma “Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri barədə işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 2008-ci il 30 iyun tarixli Qərarının 8-ci bəndində də ifadə edilmişdir. Həmin bəndə görə Cinayət Məcəlləsinin 170 və 171-ci maddələri ilə məsuliyyət nəzərdə tutan cinayətlər yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət fəaliyyətinə və digər hüquqazidd hərəkətlərə cəlb edildiyi andan başa çatmış hesab olunur. Bu zaman yetkinlik yaşına çatmayanların təhrik edildikləri hüquqazidd hərəkətləri törədib-törətməməsinin əhəmiyyəti yoxdur.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində əks olunan “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatıb-çatmamasından asılı olmayaraq, 18 yaşına çatmayan hər bir şəxsi ehtiva edir.

Əks yanaşma, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV və VI hissələrinə uyğun olmamaqla, həmçinin 14 yaşına çatmayan uşaqların Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətdən zərər çəkmiş şəxs qismində tanınmaqla, bu statusdan irəli gələn hüquqlarının da pozulmasına gətirmiş olar.

Həmçinin qeyd edilməlidir ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxslərin cinayət törətməyə cəlb olunmasının Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsi ilə ağırlaşdırıcı hal olaraq nəzərdə tutulması həmin Məcəllənin 170-ci maddəsində əks olunmuş “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsinin yalnız cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatan şəxsləri ehtiva etməsi kimi qiymətləndirilə bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 3-cü bəndinin şərh edilməsi haqqında” 2013-cü il 4 mart tarixli Qərarında qeyd etdiyi hüquqi mövqeyə əsasən, Konstitusiyada və cinayət qanununda təsbit edilmiş bir cinayətə görə təkrarən məhkum etməyə yol verilməməsini əks etdirən *non bis in idem prinsipi* yalnız şəxsin eyni bir cinayət əməlinə görə təkrar məhkum edilməsinin və cəzalandırılmasının qarşısını alan qayda kimi dar mənada təfsir olunmur.

Bu prinsip həm də cinayət-hüquqi əhəmiyyəti olan eyni bir halın iki dəfə, həm cinayətin tövsifi zamanı, həm də cəza təyin edilməsi zamanı nəzərə alınmasını istisna edir. Belə ki, bu prinsip hər hansı bir cinayət-hüquqi xarakterli tədbirin cinayət əməlinə hüquqi qiymət verilərkən təkrarən tətbiq olunmasına qadağa qoyur.

Qeyd olunan prinsipin yuxarıda göstərilən əlamətlərindən bəziləri Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 61.3-cü maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmuş cəzanı ağırlaşdıran hal cəza təyin edilərkən təkrar nəzərə alına bilməz.

Lakin vurğulamaq lazımdır ki, cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə Cinayət Məcəlləsinin 170.1-ci maddəsinin dispozisiyasında göstərilmiş üsullardan (aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu) və 170.3-cü maddədə göstərilən “zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmək hədəsi ilə” kimi tövsifedici əlamətlərdən fərqli üsullarla həyata keçirilə bilər ki, (məsələn, qisas və ya

paxıllıq hissinin oyadılması, cinayətkar həyat tərzinin romantikləşdirilməsi və s.) bu zaman 170-ci maddə üzrə cinayət tərkibi yaranmadığından, şəxs müvafiq cinayət əməlinə görə məsuliyyətə cəlb edilərkən Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsinin tətbiqi mümkün olacaqdır.

Həmçinin, Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan “cinayət törətməyə cəlb olunma” ifadəsi həmin Məcəllənin 170.1-ci maddəsindəki “cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə” əlamətindən məzmunca daha genişdir.

Belə ki, “yetkinlik yaşına çatmayanı cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə” ifadəsi Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində göstərilən üsullarla yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə hər hansı cinayətin törədilməsinə istək və qətiyyətin yaradılması məqsədilə sövq edilməsini ehtiva etdiyi halda, həmin Məcəllənin 61.1.5-ci maddəsi göstərilənlərlə yanaşı, həm də müvafiq istək formalaşdırmadan da yetkinlik yaşına çatmayanın cinayətə bu və ya başqa şəkildə cəlb olunmasını ehtiva edir.

Bu halda Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi üzrə cinayət tərkibi yaranmadığından, konkret cinayət əməlinin cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayanın cəlb edilməsi ilə törədilməsi cəzanı ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərə alınacaqdır.

Şərh olunan məsələ ilə əlaqədar o da nəzərə alınmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 32.2-ci maddəsinə əsasən, cinayəti bilavasitə törətmiş və ya başqa şəxslərlə birlikdə onun törədilməsində bilavasitə iştirak etmiş şəxs (birgə icraçılıq), eləcə də bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməyən şəxslərdən istifadə etməklə cinayəti törətmiş şəxs icraçı sayılır.

Lakin bu halda yetkinlik yaşına çatmış şəxsin müvafiq cinayətin icraçısı hesab edilməsi, onu Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində göstərilən əmələ görə məsuliyyətdən azad etmir. Belə ki, göstərilən maddə ilə qorunan ictimai münasibətlərə qəsd edən təqsirli əməl cinayət-hüquqi qiymətini almalı, bununla da cinayət hüququnun qanunçuluq, ədalət, təqsirə görə məsuliyyət və cəzanın qaçılmazlığı prinsipləri təmin edilməlidir.

Beləliklə, cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxsi müvafiq üsullarla cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmiş şəxs Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə yanaşı, cinayət məsuliyyəti daşımayan yetkinlik yaşına çatmayan şəxsdən cinayətin törədilməsində vasitə kimi istifadə etdiyindən, həmin cinayətin icraçısı kimi məsuliyyət daşıyır və onun əməli cinayətlərin məcmusu üzrə tövsif olunur.

Cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatan yetkinlik yaşına çatmayan şəxsi müvafiq üsullarla cinayətkar fəaliyyətə təhrik edən yetkinlik yaşına çatan şəxs Cinayət Məcəlləsinin 170-ci

maddəsi ilə yanaşı, həm də törədilən konkret cinayətin iştirakçısı sayılır (maddə 32.4) və onun əməli cinayətlərin məcmusu üzrə tövsif olunur.

O da qeyd edilməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş cinayət əməlinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti ötürüldükdə, digər cinayətə görə cəza təyin edildikdə də həmin Məcəllənin 61.1.5-ci maddəsi tətbiq olunacaqdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində təsbit edilmiş əməl hər bir halda onu törədən şəxsin fiziki və ya psixoloji təsir ilə müşayiət olunan aktiv hərəkətləri nəticəsində və təqsirkar şəxs üçün aşkar surətdə yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı törədilir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin yetkinlik yaşına çatmayanlarla birlikdə cinayət əməlinin törədilməsində iştirak etməsi faktı isə özü-özlüyündə həmin Məcəllənin 170-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin tərkibini yaratmır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

- Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV və VI hissələrinin hüquqi mahiyyəti və təyinatı baxımından Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində əks olunan “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatıb-çatmamasından asılı olmayaraq, 18 yaşına çatmayan hər bir şəxsi ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin IV və VI hissələrinin hüquqi mahiyyəti və təyinatı baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində əks olunan “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatıb-çatmamasından asılı olmayaraq, 18 yaşına çatmayan hər bir şəxsi ehtiva edir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr

Fərhad Abdullayev